

Роман Савуляк

кандидат юридичних наук,
суддя Львівського апеляційного суду,
докторант кафедри історії держави, права
та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7680-0766>
rsavuliak@ukr.net

УДК 94(477)“11/135”

ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА – СПАДКОЄМНИЦЯ КИЄВО-РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА НАСТУПНИЦЯ ТРАДИЦІЙ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА (XII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIV ст.)

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано становлення і розвиток Галицько-Волинської держави – правонаступниці Києво-Руської держави (XII – перша половина XIV ст.). Показано, що Галицько-Волинська держава була найбільшою і наймогутнішою серед удільних князівств, що виділилися на українських землях унаслідок розпаду Києво-Руської держави. Створення Галицько-Волинської держави – важливий етап в історії української державності. Ця держава досягла значного політичного розвитку та за рівнем економіки й культури увійшла до кола найпередовіших країн тогочасної Європи.

Зазначено, що Галицько-Волинська держава посідає важливе місце в історії українського державотворення, тому що охоплювала у XIII ст. до 90 % української території, зберігала українську культуру, мову, традиції. Як спадкоємниця Київської держави, що занепала, вона відкрила двері західноєвропейському культурному впливу на Україну, зберігаючи водночас кращі традиції української культури. Вдале географічне розташування Галицько-Волинської держави, насамперед близькість до західноєвропейських торговельних шляхів, зумовило її економічне зростання та зміцнення. Активна та енергійна об'єднавча політика галицько-волинських князів Романа Мстиславича і Данила Романовича сприяла політичному піднесенню держави, перетворенню її на активного учасника на міжнародній арені. Понад сто років позиція Галицько-Волинської держави суттєво впливала на політичні процеси тогочасної Західної Європи, а її правителі були серед найпомітніших постатей європейської політики. Завдяки інтенсивним відносинам із Європою вдалося значно поширити західноєвропейську культуру, уникнувши однобічної орієнтації на Візантію. Події у Галицько-Волинській державі набували відображення у хроніках західних держав. Упродовж другої половини XIII – першої половини XIV ст. Галицько-Волинська держава досягла високого рівня політичного розвитку. Вона об'єднувала етнографічно українські землі, українське населення і завдяки цьому в її соціально-політичному розвитку українські національні прикмети виступали значно сильніше. Її правова система ґрунтувалася переважно на джерелах не іноземного, а руського права, на місцевому законодавстві та звичаях.

З падінням Галицько-Волинської держави припинився важливий період становлення ранньої державності українського народу, який розпочався наприкінці VII ст. і тривав до середини XIV ст. Цей період мав три етапи: епоху першого державного об'єднання на праукраїнських теренах – Антського союзу, епоху Києво-Руської держави й епоху Галицько-Волинської держави, що була безпосереднім продовженням, без історичної перерви, державницьких традицій українців, власної політичної та правової культури, автохтонного права. Значення

Києво-Руської держави та її спадкоємниці і наступниці Галицько-Волинської держави полягає насамперед в об'єднанні українських племен на території сучасних етнічних українських земель в єдину державу, що дало змогу ефективно захищатися від нападу кочівників та сусідніх держав. У цей період було закладено основи, фундамент соціально-економічного, політичного та культурного розвитку праукраїнців. Особлива місія Києво-Руської держави та її наступниці Галицько-Волинської держави визначається у захисті західноєвропейських держав від кочових орд тюркських племен, особливо монгольської навали. Ці ранні українські держави були активними учасниками тогочасних міжнародних відносин, про що свідчать розгалужені династичні шлюби, особливо за Ярослава Мудрого, якого називали “тестем Європи”, а також широкі культурні взаємовідносини Києво-Руської держави, а відтак Галицько-Волинської держави з низкою європейських держав. Виявом міжнародного авторитету Галицько-Волинської держави було коронування правителя Галицько-Волинської держави Данила, що засвідчує європейську орієнтацію зовнішньої політики цієї держави.

Неоцінним надбанням Києво-Руської держави та її спадкоємниці Галицько-Волинської держави було глибоке за змістом і своєрідне за формою право, яке мало гуманний характер, а також багато спільних рис з правом європейських народів. Саме у Галицько-Волинському князівстві оформилися обидві традиції рецепції римського права – як східна (через візантійське (східноримське) право та канонічне право), так і західна (через магдебурзьке право), яка надалі простежувалася у правовій системі, діючій на західноукраїнських землях і в литовсько-польську добу, і в період Габсбурзької монархії.

Галицько-Волинська держава утвердила основи української державності, нагромадила сили для її подальшого розвитку. Її політичні, економічні, військові, культурні та державно-правові традиції мали суттєвий вплив на розвиток української державності в наступні періоди.

Ключові слова: держава; державність; Києво-Руська держава; Галицько-Волинська держава; рецепція римського права.

В історії українського державотворення важливе місце посідає Галицько-Волинська держава, яка була утворена 1199 р. шляхом об'єднання Галицького та Волинського князівств¹. Галицько-Волинська держава стала спадкоємницею і наступницею Києво-Руської держави, продовжила державотворчі традиції на українських землях. Галицько-Волинська держава була найбільшою і наймогутнішою серед удільних князівств, що виділилися на українських землях унаслідок розпаду Києво-Руської держави.

Після розпаду Києво-Руської держави її державно-правовий устрій було покладено в основу розвитку Галицько-Волинської держави, яка не мала гострої потреби розвивати окремі державно-правові інститути, оскільки державні органи та джерела права Києво-Руської держави відповідали соціально-економічним реаліям Галицько-Волинської держави. Проте під впливом нових соціально-економічних, культурних і політичних відносин галицько-волинськими князями видавалися грамоти, які розвивали та вдосконалювали діяльність органів державної влади та чимало положень руського права.

Галицько-Волинська держава посідає важливе місце в історії української державності. Ця держава досягла значного політичного розвитку і за рівнем економіки та культури увійшла до кола найпередовіших країн тогочасної Європи. Територія Галицько-Волинської держави простягалася в басейнах

¹ В Кульчицький, Б Тищик, І Бойко, *Галицько-Волинська держава (1199–1349)* (Біблос 2006) 61–80.

рік Сяну, Верхнього Дністра, Західного Бугу. Галицько-Волинська держава межувала на сході з руськими Турово-Пінським і Київським князівствами, на півдні – з Берладдю, згодом Золотою Ордою, на південному заході – з Угорським королівством, на заході – з Польським королівством, на півночі – з Литвою, Тевтонським орденом, Полоцьким князівством. Карпатські гори на південному заході були природним кордоном Галицько-Волинської держави (відділяли від Угорщини).

У 1320-х роках цей кордон було змінено південніше внаслідок приєднання галицькими князями Закарпаття. Західний кордон з Польщею сформувався по лінії, що проходила річками Яселкою, Віслоком і Сяном, також сухоходом на 15–30 км на захід від ріки Вепр. Попри тимчасові захоплення поляками Надсяння і приєднання Любліна русичами, західний кордон Галицько-Волинської держави був доволі стабільним. Північна межа держави пролягала ріками Нарев і Ясельда на півночі Берестейської землі і часто змінювалася через війни з Литвою.

Східний кордон з Турово-Пінщиною і Київщиною проходив через Прип'ять, Стир, правим берегом ріки Горині, з кінця XI ст. – по річці Случ. Південна межа Галицько-Волинської держави починалась у верхів'ях Південного Бугу і сягала верхів'їв Пруту і Серету. Ймовірно, з XII по XIII ст. території сучасного Поділля, Молдови і Нижнього Дунаю також були залежними від галицьких князів. У різні періоди до складу Галицько-Волинської держави входили Галицьке, Перемишльське, Звенигородське, Терембовлянське, Володимир-Волинське, Луцьке, Белзьке, Берестейське та інші князівства. У 1203 р. Роман Мстиславич поширив свій вплив на Київ². Майже впродовж півтора сторіччя Галицько-Волинська держава відігравала надзвичайно важливу роль³.

Формування державної влади в Галицько-Волинській державі відповідало тогочасній європейській традиції. Вища державна влада належала князеві, який здійснював усі її функції – законодавчу, виконавчу, судову. Князь також очолював військо, володів значним державним апаратом. Йому належало право збирання податків, карбування монет і розпоряджання скарбницею. У Галицько-Волинській державі, як і в Києво-Руській державі, сформувалися і утвердилися захисні механізми від тиранії та потяг до демократизму, найвиразнішими проявами якого були вічові традиції Русі, які не давали абсолютизуватися владі князя. Відбувалося становлення місцевого самоврядування на основі звичаєвого права⁴.

² І Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство* (2-ге вид Я Ісаєвич відп ред, Львів 1999) 21–37.

³ І Бойко, 'Галицько-Волинська держава – спадкоємниця і наступниця княжої України-Руси (до 820-річчя утворення)', *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2019 р.): у 2-х ч. Ч. 1* (Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка 2018) 33–39.

⁴ М Бедрій, *Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст.: історико-правове дослідження* (Галицький друкар 2014) 87–9.

Князівська влада в Галицько-Волинській державі формувалася на засадах суспільного договору між правителем та елітою, зокрема боярством. На жаль, у найскладніші періоди Галицько-Волинської держави галицько-волинські князі не змогли зосередити у своїх руках усю державну владу. Перешкодою цьому було боярство. Між князем і боярами, які уособлювали тогочасну олігархію, точилася постійна боротьба за владу. Князь намагався зосередити у своїх руках усі державні функції, дбати про територіальну цілісність і суверенітет держави. Тоді як боярство в особі боярської Ради прагнуло обмежити князівську владу та використати її як знаряддя для збереження своїх матеріальних інтересів. Це розхищувало та послаблювало державу. В окремі періоди історії Галицько-Волинської держави роль князівської влади зменшувалася настільки, що князь без відома боярської Ради не мав права ухвалити важливого рішення⁵.

Наприкінці XIII ст. Галицько-Волинська держава об'єднувала понад 80 міст. Найбільшого розквіту вона досягла за князя Данила Романовича (1238–1264 рр.), охопивши значну частину земель колишньої Києво-Руської держави. У цей час були реформовані військо і державний апарат, приборкане непокірне галицьке боярство.

З самого початку свого існування Галицько-Волинська держава виступала на міжнародній арені від свого імені, була правоздатним та дієздатним суб'єктом міжнародних відносин. Утвердження Галицько-Волинської держави на міжнародній арені як повноправного суб'єкта міжнародного права відбувалося шляхом тривалої збройної боротьби із сусідніми країнами⁶. Так, Данило Романович вів успішні війни проти польських, литовських, угорських, німецьких завойовників, зміцнив західні кордони своєї держави, намагався створити коаліцію європейських країн для боротьби з Золотою Ордою. Це свідчить про те, що Галицько-Волинська держава мала значний вплив у тогочасній Європі та була активним учасником тогочасних міжнародних відносин⁷.

Боротьба Данила за Галичину відбувалася у час, коли хан Батий у 1237–1238 рр. почав великий похід на Східну Європу. Татари розгромили Рязанське, Володимиро-Суздальське, Чернігівське князівства, бо їхні князі-правителі захищались кожен окремо (Данило, до речі, разом зі своїм тестем Мстиславом Удатним брав свого часу участь у битві на Калці). Данило поспішно готувався до відсічі – укріплював міста, будував замки, реформував військо, створивши регулярну, добре навчену піхоту з городян. У 1238 р. він виступив у похід проти тевтонських рицарів Добжинського ордену, що захопили на Волині місто Дорогочин, та звільнив його, взявши у полон самого магістра ордену.

⁵ Бойко (н 3) 33–39.

⁶ О Сокуренько, 'Правосуб'єктність України: історико-правове дослідження' (автореф дис канд юрид наук 2009) 10, 14.

⁷ Б Тищик, І Бойко, *Історія держави і права України. Академічний курс: підручник* (Ін Юре 2015) 127–128.

У той час монголи підходили до Києва і у грудні 1240 р. захопили його. Київський князь Михайло з сином Ростиславом покинули місто напризволяще. Тоді Данило послав у Київ свого досвідченого воєводу Дмитра з військом, який став готувати місто до оборони. Данило намагався знайти союзників і допомогу – був в Угорщині, у Польщі, але, крім обіцянок, ніде реально допомоги не отримав.

Здобувши після багатоденної облоги Київ, знищивши його, Батий рушив на захід. У 1241 р. монголи пройшли вогняним смерчем через Галицько-Волинську державу. Падали одне за одним міста, здобувши які, монголо-татари все нещадно плюндрували, людей брали в полон або винищували.

Навала Батия зруйнувала всі українські князівства, які потрапили в залежність від монгольської держави – Золотої Орди (1242 р.)⁸. Особливо у важкому становищі опинилися Київське, Чернігівське та Переяславське князівства. Все населення монголи, звичайно, не знищили, але відкинули Русь у соціально-економічному і культурному розвитку далеко назад. Країна з цих руїн так і не змогла піднятися, відродитися. Врятувало її від повної загибелі те, що Батий пішов далі на захід, розбивши згодом угорські, чеські, польські війська.

Коли Батий повернувся на схід, у пониззя Волги, на Русі знову почалася міжусобна боротьба князів. На Галичину знову напав (за підтримки галицького боярства) чернігівський князь Ростислав, зайняв Галич і Перемишль. Але Данило, повернувшись з-за кордону, де шукав допомоги, його прогнав. Ростислав же, зібравши згодом свої і батьківські полки, долучивши до них допоміжні польські й угорські війська, знову спробував захопити Галичину.

Генеральна битва, одна з найбільших в історії Західної Русі, відбулася у 1245 р. під Ярославом. Вона, за словами відомого українського історика М. Котляра, поставила «переможну риску під багатолітньою боротьбою Романовичів за відновлення Галицько-Волинського князівства»⁹. Данило Романович став повновладним господарем, володарем Галицько-Волинської держави. Щоправда, Володимир і Луцьк з більшою частиною волинських земель він віддав в управління братові Василькові. Однак цей поділ був суто формальний. Романовичі жили і діяли у повній злагоді, а Василько завжди слухався і підтримував старшого брата. На Русі і в Європі вони вважалися співправителями¹⁰.

Галицько-Волинська держава за короля Данила досягла найбільшого розвитку. Вона займала територію майже 200 тис. км² та охоплювала сучасні Волинську, Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Хмельницьку області, значні частини Рівненської, Вінницької, Закарпатської, Одеської, Київської, Чернігівської та деякі інші області України, частину території

⁸ Тищик, Бойко (н 7) 124–125.

⁹ М Котляр, *Галицько-Волинська Русь*, В Смолій (ред), *Україна крізь віки: в 15 т. Т. 5* (Альтернативи 1998) 201.

¹⁰ Тищик, Бойко (н 7) 131–132.

сучасних Білорусі, Польщі, Молдови. Пінські й болохівські князі були підлеглі Данилу Галицькому, чернігівські, що втекли від татар на правий берег Дніпра, дістали тут від Данила волості й за це у разі потреби виступали в його війську.

Данило став наймогутнішим з усіх русько-українських князів, одним з тих, хто зупинив Орду перед Європою. За інших часів така могутність правителя, можливо, вирішила б подальшу долю і шляхи розвитку всіх русько-українських земель, сприяла б створенню єдиної могутньої централізованої Української держави. Саме такі централізаторські тенденції – зміцнення влади правителів-монархів, обмеження сваволі великого дворянства (магнатів, бояр) – прокладали собі шлях в багатьох країнах Європи. Це були, безумовно, прогресивні тенденції.

Але, знову ж таки, татаро-монгольське ярмо перешкодило цим тенденціям утвердитися в Україні, а також вперта недалекоглядність руських князів і бояр. Відтак князі, які й далі прагнули правити у своїх (чи чужих) князівствах, очевидно, під зверхністю і контролем татар, мусили їхати на поклін до Батия і отримати від нього на це дозвіл – ярлик. Деяких з них, надто гордих, Батий велів убивати.

Іздив у 1245 р. до Батия і Данило. У цей же час почали налагоджуватися відносини Данила з Папою Римським. З Папою Інокентієм IV зустрічався митрополит Петро Акеревич, а потім Папа послав на Русь і в Орду свого легата Плано Карпіні. Легат зустрічався з Васильком і з Данилом, а невдовзі Данило послав до Папи ігумена Григорія: він не полишав думки за допомогою Папи створити проти Орди коаліцію християнських держав. Між Папою і Данилом розпочалось жваве листування. Папа намовляв Данила укласти церковну унію з Римом, що підняло б Русь і самого Данила до рівня могутніх західноєвропейських держав і монархів¹¹.

У 1253 р. Папа Римський послав до Данила посольство на чолі з легатом Опізо з пропозицією прийняти королівський титул. Посольство привезло королівську корону, скіпетр та інші символи королівської влади. Коронування відбулось у м. Дорогочині, де Данило перебував у поході проти ятвягів, у листопаді 1253 р. Це була видатна для всієї Русі подія. Отримання королівського титулу з рук Папи (Данило був коронований королем всієї Русі) зробило Данила Романовича за своїм політично-правовим становищем рівним з усіма іншими коронованими правителями Європи. Ставши королем, Данило не лише прирівнявся до європейських монархів, а й кинув виклик Бату-хану. Відтоді він міг з ними розмовляти, вести переговори нарівні, оскільки в той час отримання королівського титулу власне з рук Папи Римського вважалося в Європі правомочним, а інші способи – самозванними. Такого титулу домагались в Європі всі правителі незалежних держав. З цього часу Папа Римський, а за ним і європейські правителі називали Данила (і Василька) у

¹¹ Тицик, Бойко (н 7) 126–127.

документах і листах “rex” – король, цар, а Русь – королівством. Королівство Руське, або Королівство Русь (лат. Regnum Russiæ) стало офіційною назвою з 1254 р.; воно було відоме у європейських джерелах XIII–XV ст.¹²

У 1237–1238 рр. князь Данило заклав місто Холм як прикордонну фортецю Волинського князівства на рубежі з Польщею. У 1238 р. Данило переніс із Галича до Холма столицю Галицько-Волинської держави. Історики схиляються до думки, що це рішення було пов’язане із швидкою експансією монголів на Захід. У Холмі Данило збудував пишний королівський двір, у якому перебувала придворна знать, охорона, складались літописи, приймалися посли. Тут відбувались лицарські турніри, виступали музики, співаки. Вживалися, крім русько-української, різні мови – переважно латинська, властива королівським дворам Європи.

Український король Данило здійснював активну дипломатичну діяльність. Його міжнародна співпраця, зокрема, стосовно Риму, хоча й не привела до оголошення Папою Римським загального хрестового походу проти татар, але деякі результати принесла. Так, Папа не визнав претензій Угорщини на галицькі землі, заборонив лицарям Тевтонського та інших орденів селитися без дозволу Романовичів у їхньому королівстві. Папа навіть спробував оголосити “регіональний” хрестовий похід проти татар – християн Чехії, Польщі, Моравії, Сербії, Померанії. Але ці країни мали свої внутрішні проблеми і походу не відбулось. У зв’язку з цим Данило відмовився від будь-яких поступок Папській курії у релігійних питаннях, не пустив на свої землі католицьких місіонерів і ченців. За це новий Папа Римський Олександр II став погрожувати Данилові прокляттям; однак королем Данило Романович залишився й надалі¹³.

Данило Романович з Васильком знову стали зміцнювати свою державу: відбудовували міста і замки, відстоювали її кордони від ворогів, зокрема литовців-ятвягів, розбили татарську орду хана Куремси. У 1256 р. Данило заснував нове місто, назвавши його на честь сина Лева Львовом. Однак наповнене тривогами і небезпеками життя, численні поранення, які він отримав у боях, підірвали здоров’я короля Данила. Улітку 1264 р. у віці 63 років він помер.

Відтак зійшов з історичної арени один із найвидатніших правителів усієї Русі-України, талановитий, енергійний, освічений державний діяч. Король Данило, як зазначав М. Котляр, ‘був людиною високих політичних, державних і воєнних здібностей, діячем високого польоту’¹⁴. Високу оцінку отримав Данило у літописі: ‘Сей же король Данило був князем добрим, хоробрим, мудрим, який спорудив городи многі, і церкви поставив, і оздобив їх різноманітними прикрасами, і братолюбством він світився, був із братом

¹² Тищик, Бойко (н 7) 127.

¹³ Тищик, Бойко (н 7) 127–128.

¹⁴ Котляр (н 9) 211.

своїм Васильком. Сей же Данило був другим по Соломоні¹⁵. Основними досягненнями короля Данила у внутрішній та зовнішній політиці Галицько-Волинської держави були: відновлення територіальної цілісності та єдності Галицько-Волинської держави, приєднання у 1238 р. Галицького князівства; розгром тевтонських рицарів під Дорогочином у 1238 р., що зупинило їхнє просування на українські землі; приєднання Києва до складу держави; розгром під Ярославом у 1245 р. угорсько-польського війська, завдяки чому було також остаточно ліквідовано боярську опозицію; активна зовнішньополітична діяльність, спрямована на створення антимонгольської опозиції, коронація у 1253 р. у Дорогочині з метою отримати допомогу від Папи Римського; сприяння розбудові старих і зведення нових міст (Холм, Львів) та ін.

Наступним правителем Галицько-Волинської держави після смерті Данила був його брат – Василько, який продовжив князувати на Волині, та троє синів Данила – Лев, Шварно і Мстислав. Лев успадкував Перемишльське князівство і Львів, Шварно володів Галицьким, Холмським, Дорогичинським князівствами та частиною колишніх корінних земель Великого князівства Литовського, а Мстислав отримав Луцьк і Берестя (нині – м. Брест у Білорусі). Син Данила Галицького Шварно мав великий вплив на внутрішню литовську політичну ситуацію.

Великий Литовський князь Войшелк, син Міндовга, визнав свою залежність від Василька Романовича та у 1268 р. віддав владу над Литвою Шварну Даниловичу, а сам пішов у монастир. Діючи спільно з литовцями проти поляків, галицько-волинські князі увійшли в конфлікт з Польщею, який завершився після низки битв укладанням вигідного для Галицько-Волинської держави миру. У цей час склалася сприятлива ситуація для України, за якої створювалася можливість для об'єднання сил Галицько-Волинської держави та Литви й підкорених Литвою слов'янських земель з метою звільнення території України від монголо-татарського іга, під зверхністю галицько-волинських князів.

Після смерті Василька Романовича у 1271 р. на Волині утвердився його син Володимир Василькович (1271–1288 рр.), освічений, добрий розумний правитель. Дбав про розвиток економіки, ремесел, уникав воєн із сусідами, займався розбудовою міст, монастирів. Опікувався писемністю, культурою. Єдність Галицько-Волинської держави трималася на родинних зв'язках князів та на визнанні пріоритетності галицького престолу¹⁶.

Після смерті Шварна всю Галичину під своєю владою об'єднав енергійний та войовничий князь Лев Данилович (1264–1301 рр.). У 1272 р. він переніс столицю держави до Львова. Лев багато зробив для зміцнення української держави, проводив активну зовнішньополітичну діяльність. Він навіть зайняв Люблінську землю, і вона перебувала у складі Галицько-Волинської дер-

¹⁵ Літопис Руський (Л Махновець пер з давньорус, О Мишанич ред, Дніпро 1989) 136.

¹⁶ Тищик, Бойко (н 7) 127–128.

жави до 1302 р. У 1299 р. до її складу увійшла й частина Закарпаття. Отже, територія цієї держави знову стала великою (щоправда, відпали придунайські землі). Рік смерті князя Лева точно невідомий; вважається, що 1301 р.

Значні зміни у Галицько-Волинській державі відбулися за правління наступника Лева – князя Юрія I Львовича (1299–1315 рр.). Скориставшись ослабленням Золотої Орди, він зміцнив свою владу. Юрій I, як і його дід, прийняв королівську корону і став називатися “королем Русі і князем Володимирії”. Значним досягненням Юрія I Львовича було утвердження константинопольським патріархом Галицької митрополії (1303–1437). Вона стала не лише символом державного суверенітету князівства, а й сприяла зміцненню його незалежності.

Наступником Юрія I стали його сини Андрій та Лев II (1315–1323 рр.). Вони поділили державу на сфери впливу, але правили спільно, й тому її розпаду не відбулося. Князі проводили активну зовнішню політику. У цей час активізується експансія Литви на землі князівства, унаслідок чого було втрачено Дорогочинську і Берестейську землі. Андрій і Лев II налагодили союзницькі відносини з Польщею і Тевтонським орденом, які мали антилитовську спрямованість. Боротьба з Ордою закінчилася для князів трагічно: у битві з військами хана Узбека в 1323 р. вони загинули (правда, існує й інша версія загибелі князів у боротьбі з поляками).

Унаслідок цього пряма лінія династії Романовичів припинилася, що призвело до посилення політичного впливу галицького боярства, зростання чвар і усобиць, активізації втручання сусідніх держав. Майже два роки Галицько-Волинська держава залишалася без правителя і лише в 1325 р. унаслідок компромісу між боярством, Польщею, Угорщиною, Литвою, Золотою Ордою новим правителем було обрано племінника Андрія та Лева II – 14-річного мазовецького князя Юрія II Болеслава (1325–1340 рр.). Новий князь не став маріонеткою бояр і намагався проводити самостійну політику.

Проте доба могутності Галицько-Волинської держави залишилася в минулому, і розпочався її занепад. Юрій II Болеслав, вихований у західній культурі, проводив відповідну політику: лояльно ставився до католицизму та його поширення на землях князівства, сприяв переселенню поляків і німців у свої володіння. Невдоволення народу політикою Юрія II дало підставу місцевому боярству для активних насильницьких дій. Унаслідок змови князя в 1340 р. було отруєно. Після цього зберегти єдність Галицько-Волинської держави вже не вдалося. За короткий час Галицько-Волинську державу було поділено між Литвою і Польщею.

У 1349 р. польський король Казимир, заручившись нейтралітетом Угорщини і татар, удруге напав на Галичину, здобув її головні міста і проголосив себе “паном Руської землі”. Почався період інкорпорації українських земель Польщею. Невдовзі Польща почала війну з Литвою за Волинь. Війна закінчилася тим, що сторони у 1350 р. поділили між собою галицько-волинські

землі: Галицька, Холмська та Перемишльська землі опинилися під владою польського короля Казимира III Великого, а Волинь залишилася в руках Любарта, який став васалом Польщі. Так припинила своє існування колись велика, могутня, слава, незалежна Галицько-Волинська держава¹⁷.

Особливістю державного ладу Галицько-Волинської держави було те, що тривалий час вона не поділялася на уділи. Після смерті українського короля Данила держава розпалася на Галицьку і Волинську землі, і кожна з цих земель почала у свою чергу подрібнюватися. Галицько-Волинська держава (або Королівство Русь) мала такий адміністративно-територіальний устрій: складалася із великих володінь князів – Галицького і Володимирського (Волинського), а також менших – Червенського, Белзького, Перемишльського, Луцького, Дорогочинського і Городенського князівств та з Болохівської і деяких інших земель. Територія Галицько-Волинської держави спочатку поділялася на воєводства і волості. Характерною ознакою було й те, що влада фактично перебувала в руках великого боярства. Оскільки галицько-волинські князі не мали широкої економічної і соціальної бази, їхня влада виявилася нетривкою.

Князівська влада передавалась у спадок – місце померлого батька посідав старший син. Значним впливом при синах користувалася мати-вдова. Незважаючи на систему васальної залежності, за якою встановлювалися взаємини між членами князівського дому, кожне князівське володіння було значною мірою політично самостійним. Хоча князі виражали загалом інтереси панівної верстви населення, однак не могли зосередити у своїх руках повноту державної влади¹⁸.

Галицьке боярство відігравало важливу роль у політичному житті країни. Воно керувало навіть князівським престолом – запрошувало і скидало князів. Історія Галицько-Волинської держави знає чимало прикладів, коли князі, які втратили підтримку боярства, залишали свої князівства. Бояри застосовували різні форми боротьби з небажаними князями: зокрема, вони самочинно запрошували в Галичину і Волинь угорців і поляків, убивали невігідних князів (так були повішені князі Володимир і Роман Ігорьовичі у 1208 р.), виганяли їх з Галичини (1226 р.). Відомий також випадок, коли очільник галицького боярства Володислав Кормильчич проголосив себе у 1213 р. князем. Часто боярські заколоти проти князя очолювали представники церковної знаті. За таких умов основною опорою князів стали середні та дрібні землевласники, а також міські верхи.

Галицько-волинські князі мали широкі адміністративні, військові, судові та законодавчі повноваження. Зокрема, вони призначали посадових осіб у містах і волостях, наділяючи їх земельними володіннями за умови служби. Їм належало право збору податків, карбування монет, розпоряджатися

¹⁷ Тищик, Бойко (н 7) 127–128.

¹⁸ Тищик, Бойко (н 7) 131.

скарбницею, визначення митних зборів. Вони мали вплив на церковні справи (за їхньою згодою призначалися єпископи, які вже опісля посвячувалися Київським митрополитом). Князі формально були головнокомандувачами всіх збройних сил, до складу яких поряд із професійною дружиною у період ворожих нападів входило і народне ополчення. Натомість кожний боярин мав своє регулярне військо – дружину, мав право скликати зі своєї землі військове ополчення, а оскільки полки галицьких бояр переважно були більшими, ніж князівські, то у разі розбіжностей з того чи іншого питання бояри могли сперечатися з князем шляхом військової сили. У своїх володіннях бояри мали і верховну судову владу. Князі видавали грамоти щодо різних питань управління, але часто бояри не визнавали цих грамот. Князь змушений був допускати бояр до управління державою. Незважаючи на свій авторитет і владу, він фактично залежав від боярства, а воно у свою чергу використовувало князя як знаряддя для охорони своїх інтересів¹⁹.

Бояри здійснювали свою владу за допомогою Ради бояр. До її складу входили наймогутніші землевласники, єпископи та особи, що посідали вищі державні місця. Склад, права, компетенція Ради не були точно визначені. Боярська рада скликала, як правило, за ініціативою самого боярства. Князь не мав права скликати Раду за своїм бажанням, не мав права видавати жодного акта без згоди боярської Ради. Вона заподаливо захищала інтереси боярства, втручаючись навіть у сімейні справи князя (наприклад, коханку князя Ярослава Осмомисла Настасію бояри спалили). Цей орган, не будучи формально вищим органом влади, фактично здійснював управління державою. Оскільки до складу Ради входили бояри, які займали найважливіші адміністративні посади, їй фактично підпорядковувався увесь апарат державного управління.

За надзвичайних обставин галицько-волинські князі з метою зміцнення своєї влади інколи скликали віче. Однак воно не було постійною установою і не мало такого значення, як, наприклад, у Новгороді. У ньому могло брати участь все населення, воно було ефективною формою народовладдя.

Галицько-волинські князі брали участь у загальноруських князівських з'їздах. Рідко скликалися з'їзди панівної верхівки, що стосувалися тільки Галицько-Волинської держави. Так, у першій половині XII ст. відбувся князівський з'їзд у м. Шарці для вирішення питання про міжусобиці між синами перемишльського князя Володаря Ростиславом і Володимирком.

У Галицько-Волинській державі раніше, ніж у інших руських землях, сформувалося двірцево-вотчинне управління. Княжа центральна адміністрація складалася з призначених князем бояр. Вона була доволі диференційована. У системі двірцево-вотчинного управління провідне місце посідав двірський, або дворецький, що був урядником княжого двору, заступав князя в управлінні, війську, суді. Серед двірцевих чинів згадується печатник, столь-

¹⁹ Тищик, Бойко (н 7) 131.

ник, ловчий, конюший, ключник та ін. Печатник зберігав княжу печатку, відав князівською канцелярією, охороняв князівську скарбницю, яка водночас була і князівським архівом. Головним секретарем був “писець”. Стольник був управителем княжих угідь, завідував столом князя, прислужував йому під час трапези, відповідав за якість страв та сервірування стола. Ловчий відав полюванням на звірів. Головна функція конюшого зводилася до обслуговування князівської кінноти. Під їхнім управлінням діяли численні князівські ключники. Посади дворецького, печатника, стольника, конюшого та інших поступово трансформувалися в державній адміністрації, виділяючись в окремі посади державних службовців²⁰.

У громадах обиралися старости, які відали адміністративними та вирішували дрібні судові справи. У містах князь призначав посадників. Вони мали не тільки адміністративну і військову владу, а й виконували судові функції, збирали данину і мита з населення. Різноманітні нижчі функції виконували биричі (збирали податки, данину), мостники (плату за проїзд через мости), митники (мита) тощо.

У процесі становлення Галицько-Волинської держави формувалося й розвивалося право як важлива її ознака²¹. В основі правового регулювання суспільних відносин у Галицько-Волинській державі були джерела права Києво-Руської держави, передусім коротка редакція Руської Правди і канонічне право. Проте під впливом нових соціально-економічних, культурних і політичних відносин галицько-волинські князі видавали грамоти, які розвивали та вдосконалювали чимало положень руського права; а також поширилося магдебурзьке право.

У Галицько-Волинській державі формувалася українська правова традиція, зокрема щодо регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин²². Водночас розвиток державно-правових інститутів Галицько-Волинської держави передбачав наступність, безперервність державно-правових процесів, явищ тощо, тому в нових державно-правових інститутах держави зберігалися основні риси, ознаки, властивості попередніх державно-правових інститутів Києво-Руської держави (князівська влада, віче, звичаєве право, Руська Правда тощо)²³.

Поза тим, окремої уваги заслуговує поширення рецепції римського права у праві Галицько-Волинської держави. Варто підкреслити, що на українські землі римське право поширювалося двома шляхами: східним і західним. Так, східний шлях проявлявся через візантійське (канонічне) право (Номо-

²⁰ Тищик, Бойко (н 7) 133.

²¹ Кульчицький, Тищик, Бойко (н 1) 231.

²² І Бойко, ‘Становлення української правової традиції в період Київської Русі та Галицько-Волинської держави: східні й західні впливи’ в *Західні і східні традиції та впливи в історії права, держави і юридичної думки: матеріали XXXVIII Міжнародної історико-правової конференції (1–9 червня 2018 р., м. Вінниця)* (Усенко І голова редкол, Олді-плюс 2018) 69–76.

²³ І Бойко, ‘Джерела права Галицько-Волинської держави (1199–1349 рр.)’ [2006] 42 Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. 59–65.

канон) і через т. зв. переробки світського (тобто державного) права (Еклога, Прохірон), а західний – крізь магдебурзьке (німецьке) право²⁴. Магдебурзьке право, яке регулювало міське самоврядування, сформувалося під впливом західної традиції права. Найперше воно було надане м. Сянок (1339 р.), у 1356 р. – м. Львову, а згодом іншим галицьким містам і містечкам²⁵.

Щодо східної традиції рецепції римського права слід зауважити, що, по-перше, вся середньовічна рецепція ґрунтувалася не на класичному римському праві, а на його візантійському опрацюванні – законодавстві імператора Юстиніана. А по-друге, основним джерелом рецепційованих у Києво-Руській державі візантійських збірок (Еклога, Прохірон, Номоканон) також було законодавство Юстиніана. Відтак, як зазначають Є. Харитонов і С. Гринько²⁶, рецепція римського права у Києво-Руській державі становила особливий східноєвропейський тип рецепції. Він має низку відмінностей порівняно із західноєвропейським типом, а саме: більш тривалий термін перебігу; сприйняття римського права через церковне опрацювання; рецепіювання ідей римського права без імплементації теоретичної частини та складних юридичних конструкцій тощо²⁷; першоджерелом запозичення норм римського права в Русі був не *Corpus Juris Civilis*, а його візантійське переосмислення – Еклога, Прохірон та ін.²⁸

Можна стверджувати, що основним чинником і причиною рецепції візантійського (римського) права було прийняття християнства. Передусім у процесі християнізації рецепція римського права відбувалася шляхом поширення літератури церковного характеру, зокрема Кормчої книги (слов'янський варіант візантійського Номоканону), яка використовувалася в Україні до XIX ст.²⁹ Тож найбільшого впливу візантійського права зазнали ті галузі та інститути права давньої Русі, які безпосередньо стосувалися церковної юрисдикції³⁰.

Крім того, як акцентують Є. Харитонов, О. Харитонova, Ю. Задорожний, О. Івановська, С. Гринько, Руська Правда також відображала певний вплив римського права, передусім у його візантійській інтерпретації, звідки були

²⁴ І Бойко, 'Вплив римського приватного права на розвиток правового регулювання цивільних відносин в Україні' [2013] 2 Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: серія юридична 89; Н Арабаджи, Н Атаманова, 'Історичні аспекти впливу римського права на становлення сучасних правових систем' [2021] 3 Нове українське право 14. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.1>.

²⁵ І Бойко, 'Генезис та еволюція джерел права у Галичині (1349–1434 рр.)' [2009] 1 Часопис Київського університету права 21.

²⁶ Є Харитонов, *Рецепція римського приватного права: теоретичні та історико-правові аспекти* (Балтська районна друкарня 1997) 42; С Гринько, 'Значення типології рецепції римського права для правових систем європейських країн' [2014] 13 Приватне право і підприємництво 10.

²⁷ Гринько (н 26) 12.

²⁸ А Крижевський, 'Особливості рецепції римського права в Руській державі (IX–XIII ст.)' [2023] 1 Юридичний науковий електронний журнал 27.

²⁹ Крижевський (н 28) 28.

³⁰ Харитонов (н 26) 43.

запозичені окремі принципи та положення³¹. Особливо помітний відчутний вплив рецепції римського права у статтях Руської Правди щодо регулювання майнових та зобов'язальних відносин. Так, варто відзначити певну схожість з римським правом окремих положень речового права, наприклад норм, що регулювали громадську і приватну власність, зокрема на землю. Доцільно зауважити вплив ідей т. зв. права Юстиніана у спадковому праві, зокрема щодо визначення видів спадкування, кола спадкоємців за законом тощо³².

Також простежується подібність не лише тих чи інших видів договорів (міни, позики, зберігання тощо), а й підстав для їхнього виникнення (на основі договору чи делікту), забезпечення виконання зобов'язань (неустойка, застава, завдаток) тощо. Законні обмеження щодо стягнення відсотків за договором позики у Руській Правді з великою долею ймовірності теж мають римське коріння³³. Крім того, право Русі завдяки рецепції практично повністю запозичило положення римського і канонічного права у сфері сімейних правовідносин, перетворивши їх на окрему галузь шлюбно-сімейного права. З огляду на це у постановах про опіку та спадкування в Руській Правді теж простежується сильний вплив візантійського права³⁴. Також у контексті впливу Риму окремо слід згадати, що, як уже було зазначено вище, галицько-волинський князь Данило Романович (Галицький) підтримував тісні контакти з Папою Римським Інокентієм IV, та у 1253 р. Папа Римський коронував Данила Галицького, що свідчило про великий авторитет Галицько-Волинської держави на міжнародній арені. З того часу західноєвропейський вплив на Галицько-Волинську державу та її правову систему суттєво посилювався³⁵.

Після захоплення Галицько-Волинського князівства польськими військами Галичина відійшла до складу Польського Королівства (1349–1569 рр.), а Волинь – до Великого князівства Литовського, а опісля вони перебували у складі Речі Посполитої (1569–1772 рр.). Головним джерелом права у литовсько-польську добу були три Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 рр. Вони були результатом використання та творчої переробки чинного литовського законодавства і судової практики, положень римського, німецького, польського права, а також звичаєвого права Литви, Польщі, України (тобто Руської Правди). Оскільки німецьке і польське право того

³¹ Є Харитонов, О Харитонova, 'Рецепція римського права у Статутах Великого князівства Литовського: чинники, передумови та деякі результати' [2009] 49 Актуальні проблеми держави і права 21; Є Харитонов, 'Методологічні засади дослідження проблем правової адаптації України до внутрішнього ринку ЄС' [2015] 17 Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія" 250; Ю Задорожний, "Руська правда" і римське право: порівняльний аспект' [2009] 1(87) Бюлетень Міністерства юстиції України 49–53; О Івановська, *Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект: навч. посібник* (ЕксОБ 2002) 54–58; Гринько (н 26) 11.

³² Харитонов, Харитонova (н 31) 22.

³³ Задорожний (н 31) 50.

³⁴ Крижевський (н 28) 28.

³⁵ Бойко (н 25) 22–23.

часу формувалось під помітним впливом римського права, то можна впевнено стверджувати про рецепцію римського права у цих Статутах. Притому її особливостями було нібито “подвійне накладання” римсько-правових ідей через давньоруське право, яке зазнало часткового впливу візантійського права, та через німецьке і польське право, де римське право було рециповане за західноєвропейським типом³⁶.

Варто наголосити, що до складу кодифікаційної комісії з укладення Статутів 1566 і 1588 рр. входили багато знавців римського права. Так, головну роль у складенні проекту II Статуту відіграли Августин Ротундус та Петрус Роїзій – фахівці у сфері права й історії. Ґрунтуючись на західноєвропейських засадах світогляду, вони обстоювали доцільність використання римського права як зразка і як допоміжного матеріалу. Саме за їхньої активної участі було запроваджено низку понять і категорій римського права.

Відзначимо, що Статут 1566 р. структурою і більшістю положень був схожий на Дигести та Кодекс Юстиніана, особливо це помітно в нормах про вільне розпорядження маєтностями та сервітутними правами (які становили окремий різновид речових прав), а також у нормах про купівлю-продаж, позику, заставу тощо, де, як вказували Є. Харитонов і О. Харитонova, вже достатньо виражена рецепція римського права у формі сприйняття, головною, його норм і правил, адаптованих до місцевих умов³⁷. Ще більший прояв рецепції римського права виявляємо у Статуті 1588 р., у якому докладніше врегульовано приватну власність на землю, спадкування, договірне право та цивільно-правові делікти³⁸. Наприклад, 8 розділ Статуту 1588 р. називався “Про тестаменти” – аналогічно, як книга п’ята “De testamentis” Дигестів Юстиніана³⁹. Окремо слід вказати на дію на українських землях у період литовсько-польської доби канонічного права, яке теж містило багато реципованих норм римського права. Тож водночас у правовій системі країни почали застосовувати цілу низку юридичних конструкцій і термінів, притаманних римському праву. Загалом найбільше вплив римського права відобразився у сфері цивільного і сімейного права⁴⁰.

Після розподілу Речі Посполитої західноукраїнські землі увійшли до складу Габсбурзької монархії (1772–1918 рр.). У цю добу право на цих теренах зазнало впливу саме західної традиції права, у межах якої формувалося право Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії. Тут слід підкреслити, що, попри потужний вплив німецької юриспруденції, західна традиція приватного права у рецепції римського права в Україні виглядала передусім

³⁶ Харитонов, Харитонova (н 31) 23; Харитонов (н 31) 251.

³⁷ Харитонов, Харитонova (н 31) 22–23.

³⁸ Арабаджи, Атаманова (н 24) 15.

³⁹ Н. Єфремова, ‘Рецепція римського права в Статуті Великого Князівства Литовського 1588 р.’, А. Дембінські, М. Йоньца (ред.), *Римське право та правова культура Європи* (Видавництво Люблінського католицького університету 2008) 101.

⁴⁰ Арабаджи, Атаманова (н 24) 15.

як австрійська цивілістична доктрина, що набула відображення в положеннях Австрійського загального цивільного уложення 1811 р.⁴¹

Варто наголосити, що ухваленню загальноімперського Уложення 1811 р. передували тривалі кодифікаційні роботи, у результаті яких було розроблено спершу Проект Терезіанського кодексу 1766 р., потім схвалено Йозефінський кодекс 1787 р., опісля Цивільний кодекс для Галичини 1797 р. і, врешті, Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р. Звернемо увагу, що у процесі укладення Проекту Терезіанського кодексу 1766 р. кодифікаційна комісія уніфікувала наявне законодавство, враховуючи елементи звичаєвого, римського і природного права. Проте він не був затверджений⁴² унаслідок, зокрема, безпосередньої прив'язки до римського права, а саме пандектного, через що, аби мати змогу користуватися ним необхідно було досконало знати норми римського права, а таких фахівців на той час серед суддів було обмаль⁴³.

У процесі подальших кодифікаційних робіт було розроблено Йозефінський кодекс 1787 р. (у вигляді його першої частини “Про особове право”), який був чинним у Габсбурзькій імперії упродовж 25 років (до впровадження Австрійського цивільного уложення 1811 р.) та в Галичині упродовж 10 років (до поширення там т. зв. Галицького кодексу). Надалі окремо для Галичини в порядку апробації був прийнятий Цивільний кодекс для Галичини 1797 р., який діяв там упродовж 15 років. І, зрештою, на зміну Йозефінському і Галицькому кодексам було запроваджено Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р.

Закцентуємо, що усі три Кодекси містили доволі багато норм чи й окремих інститутів, які тією чи іншою мірою відображали рецепцію положень римського приватного права. Притому Йозефінський кодекс урегулював фактично лише шлюбно-сімейні відносини, а Галицький кодекс становив повноцінний цивільний кодекс; між ними простежується очевидна спадкоємність правових положень, а норми Галицького кодексу змістовно майже незмінно, лише з певними доопрацюваннями та удосконаленнями лягли в основу Австрійського загального цивільного уложення 1811 р. В Уложенні можемо виявити певну рецепцію норм римського приватного права і в речовому праві (а саме основні положення щодо класифікації речей, речових прав, зокрема права володіння, права власності, сервітутного права, емфітевзису, права спадкування), і в зобов'язальному праві (як стосовно зобов'язань з договорів: дарування, поклажі, ссуди, позики, доручення, міни, купівлі, найму, зокрема особистих послуг, про спільність майна, ризикових

⁴¹ Харитонов (н 31) 252.

⁴² Р Савуляк, ‘Кодифікації цивільного права в Австрійській монархії у другій половині XVIII ст.: кодифікаційні роботи, загальна характеристика та значення’, *Актуальні дослідження правової та історичної науки* (Випуск 48): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (О. Яремко та ін редкол, ФОП Шпак В Б 2023) 71.

⁴³ Р Стефанчук, О Блажівська, ‘Історичні аспекти створення Галицького цивільного кодексу 1797 року’ [2014] 4 Вісник Національної академії прокуратури України 43.

договорів; так і зобов'язань із заподіяної шкоди; а також окремі положення щодо забезпечення зобов'язань та зміни і припинення зобов'язань), та у шлюбно-сімейному праві (а саме, певні положення стосовно укладення та припинення шлюбу, шлюбних договорів, у т. ч. деякі аспекти щодо правового режиму майна подружжя; прав та обов'язків батьків і дітей; опіки, піклування, усиновлення).

Висновки. Отже, можемо підсумувати, що саме в Галицько-Волинському князівстві оформилися обидві традиції рецепції римського права – як східна (через візантійське (східноримське) право та канонічне право), так і західна (через магдебурзьке право), яка надалі простежувалася у правовій системі, що діяла на західноукраїнських землях і в литовсько-польську добу, і в період Габсбурзької монархії. Загалом необхідно резюмувати, що Галицько-Волинська держава утвердила основи української державності, нагромадила сили для її подальшого розвитку. Її політичні, економічні, військові, культурні та державно-правові традиції справили суттєвий вплив на розвиток української державності в наступні періоди.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Bedrii M, *Kopni sudy na ukrainskykh zemliakh u XIV–XVIII st.: istoryko-pravove doslidzhennia* (Halytskyi drukar 2014) (in Ukrainian).
2. Ivanovska O, *Zvychaieve pravo v Ukraini. Etnotvorchyi aspekt: navch. posibnyk* (EksOB 2002) (in Ukrainian).
3. Kharytonov Ye, *Retsepsiia rymskoho pryvatnoho prava: teoretychni ta istoryko-pravovi aspekty* (Baltika raionna drukarnia 1997) (in Ukrainian).
4. Kulchytskyi V, Tyshchik B, Boiko I, *Halytsko-Volynska derzhava (1199–1349)* (Biblos 2006) (in Ukrainian).
5. Tyshchik B, Boiko I, *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy. Akademichnyi kurs: pidruchnyk* (In Yure 2015) (in Ukrainian).

Edited books

6. Kotliar M, *Halytsko-Volynska Rus*, V Smolii (red), *Ukraina kriz viky: v 15 t. T. 5* (Alternatyvy 1998) (in Ukrainian).
7. Kryp'iakevych I, *Halytsko-Volynske kniazivstvo* (2-he vyd. Ya Isaievych vidp red, Lviv 1999) (in Ukrainian).
8. *Litopys Ruskyy* (L Makhnovets per. z davnorus, O Myshanych red, Dnipro 1989) (in Ukrainian).
9. Yefremova N, 'Retsepsiia rymskoho prava v Statuti Velykoho Kniazivstva Lytovskoho 1588 r.', A Dembinski, M Yontsa (red), *Rymske pravo ta pravova kultura Yevropy* (Vydavnytstvo Liublinskoho katolytskoho universytetu 2008) 101 (in Ukrainian).

Journal articles

10. Arabadzhy N, Atamanova N, 'Istorychni aspekty vplyvu rymskoho prava na stanovlennia suchasnykh pravovykh system' [2021] 3 *Nove ukrainske pravo* 14. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.1> (in Ukrainian).

11. Boiko I, 'Dzherela prava Halytsko-Volynskoi derzhavy (1199–1349 rr.)' [2006] 42 Visnyk Lviv. un-tu. Serii yurydychna 59–65 (in Ukrainian).
12. Boiko I, 'Henezys ta evoliutsiia dzherel prava u Halychyni (1349–1434 rr.)' [2009] 1 Chasopys Kyivskoho universytetu prava 21 (in Ukrainian).
13. Boiko I, 'Vplyv rymyskoho pryvatnogo prava na rozvytok pravovoho rehuliuвання tsyvilnykh vidnosyn v Ukraini' [2013] 2 Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav: serii yurydychna 89 (in Ukrainian).
14. Hrynk S, 'Znachennia typolohii retseptsii rymyskoho prava dlia pravovykh system yevropeyskykh krain' [2014] 13 Pryvatne pravo i pidpryiemnytstvo 10 (in Ukrainian).
15. Kharytonov Ye, 'Metodolohichni zasady doslidzhennia problem pravovoi adaptatsii Ukrainy do vnutrishnoho rynku YeS' [2015] 17 Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia" 250 (in Ukrainian).
16. Kharytonov Ye, Kharytonova O, 'Retseptsii rymyskoho prava u Statutakh Velykoho kniazivstva Lytovskoho: chynnyky, peredumovy ta deaki rezultaty' [2009] 49 Aktualni problemy derzhavy i prava 21 (in Ukrainian).
17. Kryzhevskiy A, 'Osoblyvosti retseptsii rymyskoho prava v Ruskii derzhavi (IKh–KhIII st.)' [2023] 1 Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal 27 (in Ukrainian).
18. Stefanchuk R, Blazhivska O, 'Istorychni aspekty stvorennia Halytskoho tsyvilnogo kodeksu 1797 roku' [2014] 4 Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy 43 (in Ukrainian).
19. Zadorozhnyi Yu, "Ruska pravda" i rymyske pravo: porivnialnyi aspekt' [2009] 1(87) Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy 49–53 (in Ukrainian).

Theses

20. Sokurenko O, 'Pravosub'iektnist Ukrainy: istoryko-pravove doslidzhennia' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2009) (in Ukrainian).

Conference papers

21. Boiko I, 'Halytsko-Volynska derzhava – spadkoiemnytsia i nastupnytsia kniazhoi Ukrainy-Rusy (do 820-richchia utvorennia)', *Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini: materialy XXIV zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (7-8 liutoho 2019 r.): u 2-okh ch. Ch. 1* (Iurydychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka 2018) 33–39 (in Ukrainian).
22. Boiko I, 'Stanovlennia ukrainskoi pravovoi tradytsii v period Kyivskoi Rusi ta Halytsko-Volynskoi derzhavy: skhidni y zachidni vplyvy' v *Zakhidni i skhidni tradytsii ta vplyvy v istorii prava, derzhavy i yurydychnoi dumky: materialy XXXVIII Mizhnarodnoi istoryko-pravovoi konferentsii (1–9 chervnia 2018 r., m. Vinnytsia)* (Usenko I holova redkol, Oldi-plus 2018) 69–76 (in Ukrainian).
23. Savuliak R, 'Kodyfikatsii tsyvilnogo prava v Avstriiskii monarkhii u druhii polovyni XVIII st.: kodyfikatsiini roboty, zahalna kharakterystyka ta znachennia', *Aktualni doslidzhennia pravovoi ta istorychnoi nauky (Vypusk 48): materialy Mizhnarodnoi naukovoï internet-konferentsii* (O Yaremko ta in redkol, FOP Shpak V B 2023) 71 (in Ukrainian).

Roman Savuliak

THE GALICIA-VOLYN STATE AS THE LEGAL SUCCESSOR OF THE KYIV-RUS STATE AND THE INHERITOR OF THE RECEPIONED ROMAN LAW (XII – FIRST HALF OF THE XIV CENTURY)

ABSTRACT. The article analyzes the formation and development of the Galicia-Volyn State – the legal successor of the Kyiv-Rus state (XII – first half of the XIV century). It is shown that the Galicia-Volyn State was the largest and most powerful among the specific principalities that emerged on Ukrainian lands as a result of the collapse of Kyiv-Rus state. The creation of the Galicia-Volyn State

is an important stage in the history of Ukrainian statehood. This state achieved significant political development and in terms of economy and culture was included in the list of the most advanced countries of Europe at that time.

It is noted that the Galicia-Volyn State occupies an important place in the history of Ukrainian statehood, as it covered in the XIII century. up to 90 % of Ukrainian territory, preserved Ukrainian culture, language, and traditions. As the heir to the Kyivan state, which had fallen, it opened the door to Western European cultural influence on Ukraine, while preserving the best traditions of Ukrainian culture. The favorable geographical location of the Galicia-Volyn state, primarily its proximity to Western European trade routes, led to its economic growth and strengthening. The active and energetic unification policy of the Galician-Volyn princes Roman Mstislavovych and Danylo Romanovych contributed to the political rise of the state, transforming it into an active participant in the international arena. For more than a hundred years, the position of the Galician-Volyn state significantly influenced the political processes of Western Europe of that time, and its rulers were among the most prominent figures in European politics. Thanks to intensive relations with Europe, it was possible to significantly spread Western European culture, avoiding a one-sided orientation towards Byzantium. Events in the Galician-Volyn state were reflected in the chronicles of Western states. During the second half of the 13th – first half of the 14th century. The Galicia-Volyn state reached a high level of political development. It united ethnographically Ukrainian lands, the Ukrainian population, and because of this, Ukrainian national features were much stronger in its socio-political development. Its legal system was based mainly on sources not of foreign, but of Rus law, on local legislation and customs.

With the fall of the Galicia-Volyn state, an important period of the formation of the early statehood of the Ukrainian people, which began at the end of the 7th century. and continued until the middle of the 14th century, ended. This period had three stages: the era of the State of the Ants, the era of the Kyiv-Rus state, and the era of the Galicia-Volyn state, which was a direct continuation, without a historical break, of the state traditions of the Ukrainians, their own political and legal culture, and autochthonous law. The significance of the Kyiv-Rus state and its successor and successor, the Galician-Volyn state, lies primarily in the unification of Ukrainian tribes on the territory of modern ethnic Ukrainian lands into a single state, which made it possible to effectively defend themselves from the attacks of nomads and neighboring states. During this period, the foundations, the foundation of the socio-economic, political and cultural development of the proto-Ukrainians were laid. The special mission of the Kyiv-Rus state and its successor, the Galician-Volyn state, is defined as the protection of Western European states from the nomadic hordes of Turkic tribes, especially the Mongol invasion. These early Ukrainian states were active participants in the international relations of that time, as evidenced by the extensive dynastic marriages, especially under Yaroslav the Wise, who was called the “father-in-law of Europe”, as well as the broad cultural relations of the Kyiv-Rus state, and then the Galician-Volyn state, with a number of European states. The manifestation of the international authority of the Galician-Volyn state was the coronation of the ruler of the Galician-Volyn state, Danylo, which testifies to the European orientation of the foreign policy of this state.

An invaluable asset of the Kyiv-Rus state and its successor, the Galician-Volyn state, was the law, profound in content and original in form, which had a humane character, as well as many common features with the law of European peoples. It was in the Galician-Volyn principality that both traditions of the reception of Roman law took shape – both eastern (through Byzantine (Eastern Roman) law and canon law) and western (through Magdeburg law), which was later traced in the legal system operating in Western Ukrainian lands both in the Lithuanian-Polish era and during the Habsburg monarchy.

The Galicia-Volyn state established the foundations of Ukrainian statehood, accumulated strength for its further development. Its political, economic, military, cultural and state-legal traditions had a significant impact on the development of Ukrainian statehood in subsequent periods.

KEYWORDS: state; statehood; Kyiv-Rus state; Galicia-Volyn state; reception of Roman law.